

ZLOČINI IZ MRŽNJE: „ŠTA SMO NAUČILI“

Publikaciju izdaje

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Za izdavača

Jelena Vasiljević, programska koordinatorica

Grafički dizajn i prelom

Tamara Gavrilović

Lektura

Ana-Una Samardžić

Prevod

Tanja Kalinić

Štampa

Outline Creative

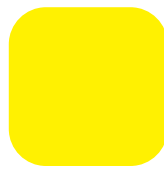
Tiraž

100

Sadržaj:

- 5 Uvodna razmatranja
- 6 Govor mržnja, uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, teški oblici diskriminacije i zločini iz mržnje
- 12 Napadi motivisani mržnjom prema LGBT populaciji u 2015. godini
- 15 Postupanje nezavisnih državnih organa u slučajevima diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje prema LGBT populaciji
- 18 Slučaj narodnog poslanika Aleksandra Martinovića
- 19 (Ne) primerenost upotrebe instituta oportuniteta kod krivičnih dela motivisanih mržnjom
- 21 Trajanje sudskih postupaka kod zločina iz mržnje
- 24 Preporuke

Uvodna razmatranja

Na specijalizovanoj internet stranici OEBS-ove Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (u daljem tekstu ODIHR (Office for Democratic Institutions and Human Rights)) hatecrime.osce.org, namenjenoj borbi protiv zločina iz mržnje, između ostalog, navodi se da Srbija redovno izveštava ODIHR o podacima zločina iz mržnje. Prema zvaničnim podacima, koje je dostavila Srbija u 2015. godini, policija je zabeležila 79 zločina iz mržnje, sedam je procesuirano, tj. pokrenut je postupak, a 19 je završeno donošenjem presude.

Prema podacima koje su ODIHR-u dostavile organizacije civilnog društva, njima je prijavljen 21 slučaj incidenata i napada motivisanih mržnjom i predrasudama prema licima ili grupi lica zbog nekog njihovog ličnog svojstva. Od toga šest slučajeva se odnosi na napade i uznemiravanje ljudi zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (LGBT).

ODIHR-ovo ključno opažanje i primedba je da **Srbija ne izveštava o zločinima iz mržnje odvojeno od slučajeva govora mržnje i diskriminacije.**

S druge strane, u "Analitičkom izveštaju o nedostacima i pravnim prazninama u implementaciji postojećih politika anti-diskriminacije, prevencije nasilja, zločina i govora iz mržnje prema LGBT osobama", koji je pripremio YUCOM Komitet pravnika za ljudska prava (novembar 2016) navodi se da od kada je zločin iz mržnje uveden kao otežavajuća okolnost (čl. 54a Krivičnog zakonika Republike Srbije), u sudskoj praksi nemamo nijednu presudu koja se poziva na ovaj član.

O tome Beogradski centar za ljudska prava u svom izveštaju *Ljudska prava u Srbiji 2015, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava* navodi sledeće: „Ipak ne postoje još uvek zvanični objedinjeni podaci o broju krivičnih dela motivisanih mržnjom prema LGBT osobama. Usled straha od stigmatizacije i daljeg nasilja, zločini iz mržnje prema LGBT osobama i dalje ostaju često neprijavljeni, kao i usled nedovoljnog poverenja u institucije. Nasilje je zastupljeno u većim i manjim sredinama, ali se napadi u manjim gradovima ređe prijavljuju.”

Sagledavanje ovih činjenica zajedno otvara neka pitanja kao šta su:

- Da li oni koji imaju obavezu primene zakona razlikuju institute govora mržnje i zločina iz mržnje?
- Da li je dovoljno jasno zbog čega je govor mržnje opasan (zašto se ne sme pravdati slobodom izražavanja) i kako on utiče, tj. podstiče izvršenje krivičnih dela iz mržnje?
- Da li imamo jasnu sliku o ugrožavanju i povredi dobara zaštićenih krivičnim zakonodavstvom kada su u pitanju krivična dela počinjena iz mržnje, tj. zločini iz mržnje i kakve to praktične posledice ima?

Stoga je namera ove publikacije da se profesionalcima ukaže na razliku između govora mržnje i diskriminacije, s jedne strane, i zločina iz mržnje, s druge, ali da se istovremeno ukaže i na njihovu uzročno-posledičnu vezu, te da se analiziraju slučajevi govora mržnje i zločina iz mržnje koji su uznemirili javnost, ali i da se daju neke konkretne preporuke šta bi trebalo unaprediti da bismo se približili idealu društva u kome postoji nulta tolerancija na nasilje i diskriminaciju.

Govor mržnje, uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, teški oblici diskriminacije i zločini iz mržnje

Ustavom Republike Srbije zagarantovana je zabrana diskriminacije i zajemčeno je da su svi pred Ustavom i zakonom jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije, te da je zabranjena svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Da bi se zaštitilo načelo jednakosti, kao jedno od najvažnijih pravnih, etičkih i civilizacijskih vrednosti neophodno je adekvatno sankcionisati svaki vid diskriminacije i pružiti adekvatnu zaštitu i to kako građanskopravnu, tako i prekršajnopravnu i krivičnopravnu. S obzirom na to da je diskriminacija izuzetno složen pojam i da borba protiv diskriminacije i zaštita oštećenih lica podrazumeva primenu raznih instituta i preduzimanje niza mera i aktivnosti, u ovom tekstu ćemo se fokusirati isključivo na institute koji će nam pomoći da razumemo i razgraničimo institute govora mržnje i zločina iz mržnje.

Govor mržnje

Odredbom člana 11. Zakona o zabrani diskriminacije propisano je da je zabranjeno izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola, i na druge načine.

Budući da je svako pravo i sloboda ograničeno pravom i slobodom drugog lica, tako je i sloboda mišljenja i izražavanja ograničena u smislu u kom se ne smeju iznositi stavovi, ideje, informacije i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja i nasilje protiv lica ili grupe lica zbog nekog njihovo ličnog svojstva (npr. rase, pola, nacionalnosti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta itd.).

Da bi postojao govor mržnje potrebno je da postoje sledeći elementi:

- Radnja ovog vida diskriminacije se vrši **govorom**, tj. izražavanjem ideja i mišljenja, bilo usmeno, bilo pismeno, pa čak i konkludentnim radnjama (npr. crtanjem simbola).

- Izražavanje diskriminatornih ideja, informacija i mišljenja mora biti **javno**. To može biti učinjeno u medijima, u školi, deljenjem propagandnog materijala, na radnim sastancima, na manjim društvenim skupovima i sl. Bitno je da postoji namera da se utiče na treća lica u nekom javnom prostoru.

- Uticaj koji se vrši na druge ima izrazito negativnu konotaciju i podrazumeva da se treća lica **izazivaju ili podstiču na diskriminaciju, mržnju i nasilje prema licima i/ili grupi lica zbog nekog njihovog ličnog svojstva**. Izazivanje je stvaranje negativnih i neprijateljskih osećanja prema drugima zbog njihovog ličnog svojstva. Podsticanje je raspirivanje takvih emocija u situacijama kad one već postoje, ali su slabijeg intenziteta. Mržnja je jako neprijatno osećanje, izrazitog intenziteta koje je vrlo pogodno tlo za razna ekscesna ponašanja jer u njegovoj srži leži želja da se uništi objekat mržnje. Nasilje je fizičko obračunavanje sa trećim licima.

- Govor mržnje je uperen protiv lica ili grupe lica **zbog nekog njihovog ličnog svojstva**. U članu 2. stav 2. tačka 1. Zakona o zabrani diskriminacije definisano je na osnovu kojih ličnih svojstava, stvarnih ili pretpostavljenih, može biti vršena diskriminacija, pa se tako navodi da to može biti činjeno prema rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim **stvarnim, odnosno pretpostavljenim** ličnim svojstvima. Lista, naravno, nije zatvorena jer je "kreativnost" diskriminatora beskrajna.

Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje

Odredbom člana 12. Zakona o zabrani diskriminacije propisano je da je zabranjeno uznemiravanje i ponižavajuće postupanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, a naročito ako se time stvara strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje.

Ovaj oblik diskriminacije ima dosta sličnosti sa govorom mržnje, ali i jasne razlike. Da bismo mogli govoriti o ovom obliku diskriminacije potrebno je da su ispunjeni sledeći elementi:

- Ovaj oblik diskriminacije se može izvršiti **bilo kojom radnjom koja je uznemiravajuća ili ponižavajuća**.

- Takvo **postupanje je usmereno na povredu nečijeg ljudskog dostojanstva**. I ovde se prema licima ili grupi lica postupa na uznemiravajući ili ponižavajući način **zbog njihovog ličnog svojstva**.

- **Kvalifikovani oblik** uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja postoji ako se njime **stvara strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje** za lice ili grupu lica zbog njihovog ličnog svojstva.

Osnovna razlika između govora mržnje i uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja je ta što se govorom mržnje obraća najširoj javnosti, a posebno ekstremističkim delovima i grupama koje se podstiču na diskriminaciju, mržnju i nasilje, dok je uznemiravanje i ponižavajuće postupanje adresirano na lica ili grupu lica kod kojih se direktno izaziva strah ili im se stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Kako je često radnja izvršenja kod oba oblika diskriminacije identična, često može doći do sticaja ova dva oblika diskriminacije.

Teški oblici diskriminacije

Prema članu 14. Zakona o zabrani diskriminacije teški oblici diskriminacije su:

1. izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, **rodnog identiteta, seksualnog opredeljenja** i invaliditeta;

2. propagiranje ili vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti i u postupcima pred organima javne vlasti;

3. **propagiranje diskriminacije putem javnih glasila;**

4. ropstvo, trgovina ljudima, aparthejd, genocid, etničko čišćenje i njihovo propagiranje;

5. diskriminacija lica **po osnovu dva ili više ličnih svojstava** (višestruka ili ukrštena diskriminacija);

6. diskriminacija koja je izvršena više puta (ponovljena diskriminacija) ili koja se čini u dužem vremenskom periodu

(produžena diskriminacija) prema istom licu ili grupi lica;

7. diskriminacija **koja dovodi do teških posledica** po diskriminisanog, druga lica ili imovinu, **a naročito ako se radi o kažnjivom delu kod koga je pretežna ili isključiva pobuda za izvršenje bila mržnja, odnosno netrpeljivost prema oštećenom koja je zasnovana na njegovom ličnom svojstvu.**

U ovom članu zakona su izdvojene okolnosti koje diskriminaciju čine izrazito opasnom po celokupno društvo, pa je neophodno da svi oni koji imaju zakonsku obavezu da zaštite od diskriminacije (uključujući i pravosuđe i nezavisni nadležni organ za zaštitu ravnopravnosti) posebnu pažnju obrate na ove oblike diskriminacije i opredele se za strožiju sankciju. Najčešće je neophodno preduzeti i krivično gonjenje zbog teških oblika diskriminacije.

Zločin iz mržnje

Krivičnim zakonodavstvom se štiti ljudsko biće i druge osnovne društvene vrednosti tako što se propisuju krivična dela za radnje i ponašanja kojim se ugrožavaju te vrednosti, kao i sankcije za takva dela. Svako krivično delo podrazumeva postojanje neke opasnosti i zato se i sankcioniše najstrožim sankcijama koje neko društvo poznaje. Međutim, kada je neko krivično delo učinjeno iz mržnje prema nekom licu zbog njegovog ličnog svojstva kao što je rasa, veroispovest, nacionalna pripadnost ili seksualna orijentacija, onda je time to delo dodatno opasnije i zahteva strožiju reakciju države, budući da se time udara u neka od najtemeljnijih vrednosti svakog društva, a to su načelo jednakosti i pravo na ljudsko dostojanstvo.

Primera radi, ako neki huligan iz obesti razbije bejzbol palicom nečiji automobil, svakako da je to opasno društveno ponašanje i krivično delo Uništenje i oštećenje tuđe stvari. Međutim, ako on to delo učini iz razloga što je vlasnik tog automobila njegov komšija koji je gej, onda je to mnogo opasnije ponašanje i mora biti strože sankcionisano.

Iako koncept zločina iz mržnje postoji već dugo u uporednopravnom zakonodavstvu, Srbija je tek 2012. godine prihvatila ovaj koncept propisujući u članu 54a Krivičnog zakonika da će sud ceniti kao otežavajuću okolnost to ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, osim ako ta otežavajuća okolnost nije propisana kao obeležje krivičnog dela. Drugim rečima, ovde se radi o obaveznoj otežavajućoj okolnosti koju sud mora uzeti u obzir prilikom izbora vrste i visine kazne.

Primedbe koje se mogu staviti ovakvom zakonskom rešenju su sledeće:

1. Lista ličnih svojstava koja su osnov za izvršenje krivičnog dela iz mržnje je ograničena na pripadnost rasi i veroispovesti, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, polu, seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu drugog lica. U tom smislu ne postoji obaveza suda da kao obavezno otežavajuću okolnost ceni da je krivično delo izvršeno iz mržnje zbog nekog drugog ličnog svojstva, kao što je npr. invaliditet, zdravstveno stanje, političko ili filozofsko uverenje i sl.

2. Teret obaveze da se vodi računa o tome da li je motiv za izvršenje krivičnog dela mržnja prema drugom licu zbog nekog njegovog ličnog svojstva je prebačen samo na sud, što nije dobro rešenje. Naime, o ovom bi prvenstveno trebalo da vodi računa tužilaštvo jer je ono nadležno da sprovodi istragu, tj. policija koja prikuplja dokaze. Ukoliko oni propuste da utvrde da je motiv za izvršenje dela mržnja prema drugom licu zbog ličnog svojstva, te da pribave dokaze o tome, teško da će sud moći da valjano obavi posao, jer on je taj koji tek na kraju priče daje svoj sud i izriče kaznu, ukoliko se utvrdi da je lice odgovorno za krivično delo koje mu se stavlja na teret.

Iz svega napred navedenog je jasno da su govor mržnje i zločin iz mržnje dva potpuno različita pravna instituta, ali blisko povezana, izuzetno društveno opasna i uzročno posledično povezana, budući da govor mržnje stvara plodno tlo za vršenje zločina iz mržnje.

Napadi motivisani mržnjom prema LGBT populaciji u 2015. godini

Nažalost, i pored sasvim solidnog pravnog okvira i ozbiljnih pomaka u zaštiti prava LGBT osoba i tokom 2015. godine zabeleženo je dosta slučajeva zločina iz mržnje prema licima zbog njihove stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U ovoj publikaciji ćemo ukazati samo na slučajeve koji su dostupni u javnosti, bilo u medijima, bilo u izveštajima nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava.

U izveštaju "Primena standarda pravičnog suđenja u pravosudnom sistemu Srbije: primena tranzicionih zakona u Srbiji 2015" koji je pripremila i izdala "Inicijativa mladih za ljudska prava" uz podršku "Civil Rights Defenders" posebno se ukazuje na slučajeve Dajane Pospiš i Ivana Janeša, profesora iz Novog Sada.

Iako se napad na prof. Janeša dogodio 2013. godine ovde ga prenosimo jer ukazuje na širinu i razmeru diskriminacije, mržnje i nasilja prema LGBT populaciji, posebno imajući u vidu da su počiniooci napada maloletnici (neki mlađi od 14 godina).

U pomenutom izveštaju "Inicijative mladih za ljudska prava" navodi se:

"Dajana Pospiš

Transrodna osoba Dajana Pospiš, napadnuta je u centru Novog Sada 28. jula 2015. godine oko 18 h. Nju je u Jevrejskoj ulici napao krupan muškarac, koji je poznat od ranije policiji, uz povike da će je ubiti i zaklati, i nazivajući je pederom. Dajana je uspela da pobegne od napadača i odmah je pozvala policiju, čija je patrola stigla za dvadesetak minuta, po rečima Dajane Pospiš. Opisala je napadača

kao veoma visokog čoveka, kog poznaje godinama i koji je naklonjen Nacionalnom stroju, kom je i ona ranije pripadala. Ona je dala izjavu u policiji povodom ovog slučaja. Dajana je ispričala da je primetila da je prate pripadnici jedne ekstremističke organizacije, ali to nije htela da prijavi policiji, pošto joj se ta situacija do sada više puta dešavala, od kad je krenula u proces prilagođavanja pola rodnom identitetu. Novosadska policija identifikovala je napadača, saslušala ga, ali protiv njega nije podneta krivična prijava, dok je tužilaštvo tražilo izveštaj o tom događaju. Dajana je izjavila da se posle ovog napada ne oseća bezbedno i da strahuje za svoj život, kao i da je uplašena, jer bi napad mogao da se ponovi.

Ivan Janeš

Ivan Janeš, profesor matematike iz Novog Sada, prijavio je policiji 7. septembra 2013. godine da ga je napala grupa nepoznatih osoba i zadala mu više udaraca, dok je čekao suprugu i dete u parku, pored Železničke stanice u Novom Sadu. U policijskom saopštenju se navodi da se napad dogodio u 20:20h i da su mu napadači nakon toga oduzeli određene predmete. Ivan je medijima dao izjavu u kojoj je ispričao da su mu te večeri prišli dečaci, njih 7 ili 8, starosti između 12 i 15 godina, i pitali ga koliko je sati, a da su ga, kada im je odgovorio, pitali da li zna nekog pedera, na šta je on odgovorio da ne zna i nakon toga su počeli da ga udaraju i šutiraju. Govorili su mu da je peder, oborili ga na zemlju, nastavili da ga šutiraju, nakon toga su mu uzeli bicikl i ranac sa fotoaparatom i loptom. Napad je trajao 15 minuta, dok je Ivan dozivao u pomoć. On se nije branio, jer nije želeo da povredi decu. Profesor Janeš je nakon ukazane lekarske pomoći pušten na kućno lečenje sa povredama glave, na kojoj ima hematome, slomljenim nosom, zatim ima i povrede po telu od šutiranja, popucale kapilare po telu i licu, kao i problem sa vidom. Policija je identifikovala napadače na Janeša i protiv četvorice podnela krivične prijave u redovnom postupku, zbog sumnje da su izvršili 11 razbojništva i 28 krivičnih dela teških krađa na području Novog Sada, a među njima je i napad na Ivana Janeša. U ovom napadu su učestvovala još trojica maloletnika, koji neće odgovarati, jer imaju manje od 14 godina. Svi su saslušani u prisustvu roditelja ili staratelja, a novosadski mediji navode i da su tom prilikom priznali delo koje im se stavlja na teret, kao i da je policija pronašla i ranac sa stvarima koji su oveli od pretučenog nastavnika. Policija je u saopštenju navela i da

će podneti krivičnu prijavu protiv jednog od roditelja osumnjičenih zbog postojanja osnova sumnje da je izvršio krivično delo zapaštanje i zlostavljanje maloletnog lica. Povodom ovog slučaja oglasile su se nevladine organizacije Gej strejt alijansa i Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) i najoštrije osudili napad koji se dogodio u Novom Sadu. Tadašnja Poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić osudila je napad i navela da je to pokazatelj koliko su obrazovne ustanove, roditelji i društvo kao celina, zakazali u radu sa decom i omladinom na razvijanju tolerancije i poštovanju ljudskih prava.”.

U Izveštaju Beogradskog centra za ljudska prava *Ljudska prava u Srbiji 2015, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava* navode se napadi na aktivistu Predraga Azdejkovića, aktivistkinju Dragoslavu Barzut i još tri devojke, kao i pretnje upućene organizatorima Parade ponosa. U pomenutom izveštaju navodi se sledeće:

“Pretnje su upućivane i ove godine organizatorima Parade ponosa, povodom kojih je Služba za borbu protiv visokotehnološkog kriminala MUP Srbije utvrdila da je 30 učinilaca iznosilo pretnje organizatorima Parade ponosa i širilo govor mržnje preko društvenih mreža. U periodu neposredno pred održavanje Parade, došlo je do nekoliko incidenata u kojima su napadnuti LGBT aktivisti.

Septembra 2015. godine, verbalno i fizički je napadnut LGBT aktivista Predrag Azdejković. Njega su napala dva mladića u vozilu gradskog prevoza u Beogradu. Tim povodom se oglasila i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti osuđujući napad.

Naredni napad na LGBT aktiviste dogodio se u noći između 26. i 27. septembra, kada je fizički napadnuta aktivistkinja Labris-a, Dragoslava Barzut i još tri devojke. Napad se odigrao u dva navrata. Prvo ih je fizički napao jedan mladić uz uzvikivanje: „Lezbejke, lezbejke“, a zatim je, u drugom navratu, usledio napad od strane drugog mladića. Od nadležnog tužilaštva se očekuje kvalifikovanje ovog krivičnog dela kao krivičnog dela učinjenog iz mržnje, imajući u vidu da su napadači bili nepoznata lica a da su tokom napada

nedvosmisleno pokazivali da je motiv za fizičko nasilje – seksualna orijentacija napadnutih devojaka. Povodom ovog napada oglasila se i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, oštro osuđujući napad i pozivajući nadležne da otkriju napadače i reaguju .”.

Nažalost, tamna brojka počinjenih zločina iz mržnje je daleko veća jer se ljudi plaše da prijavljuju nasilje i druga protivpravna ponašanja koja trpe zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, pošto to nužno podrazumeva da otvoreno govore o svojoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Stoga je nužno LGBT osobe osnaživati da svoja prava ostvaruju pred nadležnim institucijama. To nužno podrazumeva adekvatan odgovor od strane nadležnih institucija, koje svako prijavljeno nasilje prema LGBT osobama moraju pažljivo ispitati i učiniti sve da se odgovorni pronađu i procesuiraju. Pri tom je od posebnog značaja da se zaposleni u tim institucijama odnose prema LGBT osobama s poštovanjem i uvažavanjem, jer je to preduslov za građenje poverenja kod LGBT osoba prema institucijama.

Postupanje nezavisnih državnih organa u slučajevima diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje prema LGBT populaciji

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je tokom 2015. godine, između ostalog, dala dva mišljenja povodom slučaja u kojima je utvrđeno da postoji govor mržnje i uznemiravajuće i ponižavajuće postupanje. Ovo su izuzetno važni slučajevi u praksi ovog nezavisnog državnog organa jer kao što je napred navedeno govor mržnje, posebno onaj koji se javno propagira, za posledicu može imati povećan broj izvršenih zločina iz mržnje. U nastavku ćemo ukazati na ove slučaje:

Postupak protiv dnevnih novina koji pišu na način kojim se vređa dostojanstvo pripadnika LGBT populacije

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je donela mišljenje u postupku povodom pritužbi 13 organizacija civilnog društva i jedne građanke protiv dnevnih novina, povodom naslovne strane i teksta pod nazivom „Šokantan predlog Ombudsmana: Pederi u Srbiji da usvajaju decu?!“ . U toku postupka je utvrđeno da se ovaj tekst odnosi na analizu Radne verzije Predloga zakona o rodnoj ravnopravnosti, koja između ostalog predviđa jednakost prilikom prava na usvajanje i legalizaciju tzv. „surogat majki“. Analiza naslova i podnaslova („Šokantan predlog Ombudsmana: Pederi u Srbiji da usvajaju decu?!“, „Sporne odredbe Prve verzije zakona o rodnoj ravnopravnosti“, „Skandalozno podmetanje“) pokazala je da se čitaocima šalje poruka da pravo na usvajanje deteta bez diskriminacije i pravno regulisanje tzv. „surogat majčinstva“, predstavlja negativnu društvenu pojavu. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je mišljenje da su naslovom teksta „Šokantan predlog Ombudsmana: Pederi u Srbiji da usvajaju decu?!“, kao i podnaslovom u tekstu „Skandalozno podmetanje“, koji je objavljen u ovom listu, izražene ideje i stavovi koji su uznemirujući i ponižavajući i kojima se vređa dostojanstvo osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, odnosno, da su odabirom naslova i podnaslova teksta prekršene odredbe Zakona o zabrani diskriminacije. Zbog toga je dnevnim novinama preporučeno da ubuduće ne objavljuju priloge koji su uznemirujući i ponižavajući i kojima se vređa dostojanstvo pripadnika i pripadnica LGBT populacije, kao i da vode računa da u okviru svojih redovnih poslova i aktivnosti, ne krše zakonske propise o zabrani diskriminacije.¹

Postupak protiv Generalštaba Vojske Srbije i Ministarstva odbrane zbog uvredljivog i ponižavajućeg postupanja prema transpolnoj osobi

Pritužbu je podnelo udruženja građana uz saglasnost transpolne osobe, koja je bila major Vojske Srbije, zbog diskriminatornog stava iznetog u naredbi o prestanku profesionalne vojne službe. U toku postupka utvrđeno je da je Uprava za ljudske resurse Generalštaba Vojske Srbije, uz predlog načelnika Generalštaba za prestanak profesionalne vojne službe podnositeljke pritužbe, uputila dopis

¹ Dostupno na: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/izve%C5%A1taji/izve%C5%A1taji>

Ministarstvu odbrane, u kojem je navedeno da je kod podnositeljke pritužbe „ustanovljena psihijatrijska dijagnoza koja može uzrokovati štetne posledice po ugled Vojske Srbije“. Postupajući po ovom predlogu, ministar odbrane je doneo naredbu o prestanku profesionalne vojne službe majora, u kojoj je takođe navedeno da je „ustanovljena psihijatrijska dijagnoza koja može uzrokovati štetne posledice po ugled Vojske Srbije“. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je mišljenje da je iznošenjem ovakvog stava prekršena odredba Zakona o zabrani diskriminacije, kojom je propisana zabrana uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja. Preporučeno je da Generalštab Vojske Srbije i Ministarstvo odbrane upute podnositeljki pritužbe pisano izvinjenje i da preduzmu mere za smanjenje transfobije, povećanje tolerancije i sprečavanje diskriminacije prema transpolnim i transrodnim vojnim licima i licima zaposlenim u Ministarstvu odbrane. Po ovoj preporuci je postupljeno.²

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je takođe oštro osudila napade na lica zbog njihove seksualne orijentacije, čime je najširu javnost upozorila koliko su opasna ovakva društvena ponašanja.

“Upozorenje javnosti povodom napada na LGBT aktivistu, 4. septembar 2015.

Poverenica je najoštrije osudila napad na LGBT aktivistu Predraga Azdejkovića i od nadležnih zatražila hitnu reakciju jer su verbalne pretnje i fizički napadi apsolutno nedopustivi, a obaveza je policije i svih nadležnih da štite građane i građanke bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili bilo koje drugo lično svojstvo. Izraženo je i očekivanje da će se i u ovom, kao i u svakom drugom slučaju, napadači pronaći i adekvatno sankcionisati za razvijanje našeg društva u demokratskom pravcu, ljudska prava i slobode moraju biti zagarantovana svakom građaninu.

Upozorenje javnosti povodom napada na aktivistkinje LABRIS-a, 29. septembar 2015.

² Isto

Poverenica je najoštrije osudila brutalni napad na aktivistkinju Labrisa Dragoslavu Barzut i još tri devojke koje su sedele u kafiću i uputila je hitan zahtev nadležnim institucijama da se napadači pronađu i spreče dalji akti fizičkog nasilja, koji je inspirisan homofobijom. Apsolutno je nedopustivo napadati žene koje su sedele u kafiću, iz bilo kog razloga. Posebno su zabrinjavajući podaci koje je Labris izneo o ovom napadu, a to je da je bio motivisan mržnjom zbog ličnog svojstva, što predstavlja jedan od najgrubljih i po posledicama najpogubnijih oblika diskriminacije i čini da se sve LGBT osobe, ali i sve žene, osećaju nesigurno i nebezbedno. Poverenica je ukazala da samo delotvorno postupanje nadležnih organa može poslati jasnu poruku napadačima, zagovaračima ovakvih napada i najširoj javnosti da će se zločin iz mržnje, diskriminacija i nasilje nad ženama najoštrije kažnjavati. Upravo adekvatan odgovor sistema predstavlja najjasniju poruku, a ujedno i najefektniji način prevencije."

U Redovnom godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2015. godinu ne pominju se posebno slučajevi govora mržnje i zločina iz mržnje, već se samo uopšteno navodi da prava LGBT osoba nisu dovoljno zaštićena, te da Vlada treba da obezbedi puno ostvarivanje i zaštitu prava LGBT osoba, a posebno zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta.

Slučaj narodnog poslanika Aleksandra Martinovića

Kada je u pitanju govor mržnje, koji neminovno ima za posledicu, između ostalog, i porast zločina iz mržnje, posebno je opasno i neodgovorno kad diskriminatorne izjave dolaze od strane visokih državnih funkcionera i političara. U Srbiji političari kao npr. Dragan Marković Palma znatno doprinose atmosferi mržnje i netrpeljivosti prema LGBT populaciji.

Najnoviji slučaj izrazito neprihvatljivog ponašanja demonstrirao je narodni poslanik iz vladajuće koalicije, Aleksandar Martinović. On je na sednici Narodne skupštine, održanoj dana 26. 5. 2015, izneo niz diskriminatornih i uvredljivih izjava na račun LGBT populacije. Da ironija bude veća, on je to učinio upravo na sednici prilikom izbora novog Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Nevladine organizacije su zbog toga podnele pritužbu zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije protiv Aleksandra Martinovića. Međutim, postupak je obustavljen jer uživa poslanički imunitet.

(Ne) primerenost upotrebe instituta oportuniteta kod krivičnih dela motivisanih mržnjom

U "Analitičkom izveštaju o nedostacima i pravnim prazninama u implementaciji postojećih politika anti-diskriminacije, prevencije nasilja, zločina i govora iz mržnje prema LGBT osobama", koji je pripremio YUCOM Komitet pravnik za ljudska prava (novembar 2016), navedeno je da je napadnut pripadnik LGBT populacije, te da su izvršioi ubrzo nakon izvršenog krivičnog dela otkriveni, ali su uspeli da izbegnu krivično gonjenje jer je primenjen institut odlaganja krivičnog gonjenja (oportunitet).

Prema članu 283. Zakonika o krivičnom postupku javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih obaveza:

- 1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da nadoknadi pričinjenu štetu;
- 2) da na račun propisan za uplatu javnih prihoda uplati određeni novčani iznos, koji se koristi za humanitarne ili druge javne svrhe;
- 3) da obavi određeni društvenokorisni ili humanitarni rad;

- 4) da ispuni dospelu obavezu izdržavanja;
- 5) da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga;
- 6) da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja;
- 7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno da poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom.

U naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac će odrediti rok u kojem osumnjičeni mora izvršiti preuzete obaveze, s tim da rok ne može biti duži od godinu dana. Nadzor nad izvršenjem obaveza obavlja poverenik iz organa uprave nadležnog za poslove izvršenja krivičnih sankcija, u skladu sa propisom koji donosi ministar nadležan za poslove pravosuđa.

Ako osumnjičeni u roku izvrši obavezu iz stava 1. ovog člana, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog, a oštećeni nema mogućnost da nastavi krivično gonjenje.

Preuzimanjem tužilačke istrage javna tužilaštva su ozbiljno opterećena, nemaju dovoljan broj ljudi, niti resurse da reše ogromne količine predmeta, pa tako u gotovo svim situacijama u kojima su ispunjeni uslovi za primenu instituta oportuniteta pribegavaju ovom institutu bez obzira na to koliko je izvršeno krivično delo opasno. Zločini izvršeni iz mržnje su posebno opasni po svako društvo, jer se njihovim izvršenjem povređuju najosnovnija ljudska prava – pravo na ljudsko dostojanstvo, pravo na život bez nasilja i sl. Stoga, primena instituta oportuniteta kod krivičnih dela zločina iz mržnje bi trebalo da bude isključena, tj. ne bi ga trebalo primenjivati. Kako lica oštećena krivičnim delima izvršenim iz mržnje nemaju mogućnost da nastave krivično gonjenje kad se primeni institut oportuniteta, to se kod ovih lica može produbiti osećaj straha, nezaštićenosti i izazvati utisak da pravda nije zadovoljena.

Trajanje sudskih postupaka kod zločina iz mržnje

Jedno od važnih pitanja jeste pitanje trajanja sudskog postupka. Naime, činjenica da postupci pred nadležnim organima mogu trajati dugo ume obeshrabriti pripadnike LGBT zajednice da prijavljuju nasilje i zločine iz mržnje.

Pravo na suđenje u razumnom roku jeste jedno od osnovnih prava zagarantovano članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ukoliko suđenje traje predugo, žrtva zločina iz mržnje se iscrpljuje, iznova viktimizuje i onemogućava joj se oporavak od traume. Stoga suđenja moraju biti brza i efikasna. Zakonodavac je u Zakonu o zabrani diskriminacije predvideo da su postupci po tužbama za zaštitu diskriminacije hitni. Ovakva zakonska garancija ne postoji kada su u pitanju suđenja za krivična dela počinjena iz mržnje prema licima i grupama zbog nekog ličnog svojstva.

Koliko dugo suđenje obesmišljava bilo kakav pojam pravde i pravnu sigurnost u nekom društvu najbolje ilustruje slučaj krivičnog suđenja licima koja su optužena za organizovanje nereda tokom održavanja Parade ponosa u oktobru 2010. godine i koja su nakon šest godina oslobođena. Na sajtu INSAJDERA³ navodi se:

“Apelacioni sud u Beogradu pravosnažno je oslobodio vođu organizacije Obraz Mladena Obradovića i njegove saradnike optužbi za organizovanje nereda u Beogradu tokom održavanja Parade ponosa u oktobru 2010.

U obrazloženju presude Apelacionog suda se, između ostalog, navodi daje prvostepeni sud pravilno našao da dela koja se okrivljenima stavljaju na teret, a to su nasilničko ponašanje na javnom skupu, nisu krivična dela, odnosno da u “optužnici nisu opisane radnje izvršenja iz kojih proizlaze zakonska obeležja krivičnih dela, koja su predmet optuženja”.

³ Dostupno na linku: <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/1885/>

Obradović je bio optužen da je kao sekretar udruženja građana Srpski otačastveni pokret Obraz održavao sastanke zbog sprečavanja održavanja Parade ponosa, u okviru kampanje Čekamo vas, kako bi izazvali mržnju i netrpeljivost zasnovanu na diskriminatorском osnovu.

Međutim, Obradović i njegovi najbliži saradnici uhapšeni su rano ujutru na dan održavanja Parade, tako da u neredima nisu učestvovali. Viši sud u Beogradu u februaru ove godine oslobodio je Obradovića i njegove saradnike optužbi za organizovanje i učestvovanje u sprečavanju održavanja Parade ponosa oktobra 2010. u Beogradu, kada su huligani divljali na ulicama grada lomeći izloge i sukobljavajući se s policijom.

To je bila druga prvostepena presuda u ovom slučaju. Prvom prvostepenom presudom Mladen Obradović bio je osuđen na dve godine zatvora, a ostali od šest meseci do godinu dana zatvora, ali je ovu presudu 2013. ukinuo Apelacioni sud u Beogradu i naložio da se suđenje ponovi.

Prema informacijama koje su objavljene u serijalu Insajdera (Ne) moć države, na dan hapšenja Obradovića i njegovih saradnika pred Paradu ponosa 2010. policija je kod uhapšenih našla „bokser“, tri dimne kutije, dve baklje, a u Zmaj-Jovinoj veću količinu kamenja ofarbanog u crveno. Na pitanje novinara Insajdera da li su želeli isti scenario kao 2001, Obradović je izbegao da odgovori na pitanje, već je samo rekao da se Obraz protivi Paradi ponosa.

Na pitanje šta je značila poruka “Čekamo vas”, koju je ovaj pokret slao u svojoj kampanji, Obradović je rekao da nikada javno nije pozivao na mržnju i obračune, a da je tu poruku “razumeo onaj kom je bila namenjena”. Negirao je da je poruka imala bilo kakvu “negativnu konotaciju.”

Otačastveni pokret Obraz osnovao je Nebojša Krstić, sociolog religije, 1992, i jedan od programskih dokumenata Obraza zove se “Proglas srpskim neprijateljima”. Broj članova Obraza držao se u strogoj tajnosti.

Ovaj pokret učestvovao je u neredima 2001. prilikom pokušaja održavanja prve Parade ponosa u Srbiji. Te iste godine je Mladen Obradović postao vođa Obraza.

Obradović je u serijalu Insajdera (Ne)moć države rekao da je dobro to što je 2001. sprečena "nakazna manifestacija u Beogradu" bez obzira na to što je te godine Parada sprečena nasiljem, prebijanjem pripadnika LGBT populacije i uništavanjem grada.

Delovanje Srpskog otačastvenog pokreta Obrab zabranjeno je odlukom Ustavnog suda u junu 2012."

Preporuke

Aдекватno sankcionisanje zločina iz mržnje je *conditio sine qua non* društva u kom postoji nulta tolerancija na nasilje i diskriminaciju. Ovo je takođe neophodno da bi se izvršila generalna prevencija i stekla svest da ovakva ponašanja nisu i ne smeju biti nekažnjiva, što u ukupnom zbiru dovodi do veće tolerancije u društvu i boljem poštovanju ljudskih prava.

Da bi se popravilo stanje u ovoj oblasti poželjno je i neophodno sprovesti sledeće:

- Sprovesti adekvatne obuke pripadnika pravosudnih profesija, pre svega sudija i javnih tužilaca, na temu LGBT prava, koja nužno moraju obuhvatiti senzibilizaciju ovih profesionalaca sa LGBT populacijom.

- **Sprovesti kvalitativno istraživanje metodom dubinskih intervjuja da bi se utvrdilo koji su to razlozi zbog kojih se ne primenjuje član 54a Krivičnog zakonika Republike Srbije i koliko to ima veze sa kvalitetom istrage i prikupljenim dokazima u fazama krivičnog postupka pre glavnog pretresa. Na osnovu rezultata istraživanja isplanirati i preduzeti odgovarajuće mere da bi se poboljšalo stanje u ovoj oblasti.**

- Da bi se utvrdio obim i rasprostranjenost zločina iz mržnje neophodno je postojanje adekvatnih evidencija, tj. potrebno je da i policija i sudovi i tužilaštva imaju svoje posebne evidencije o zločinima iz mržnje, koje treba statistički obrađivati i objavljivati.

- Izmeniti član 54 a Krivičnog zakonika tako što će se proširiti lista ličnih svojstava koji su osnov za vršenje zločina iz mržnje.

- Kontinuirano raditi na osnaživanju pripadnika LGBT zajednice da prijavljuju zločine iz mržnje.

- Otvoriti dijalog sa javnim tužilaštvima u kom bi se raspravljalo zašto nije poželjno koristiti institut oportuniteta kod zločina učinjenih iz mržnje.
- Obezbediti da suđenja za govor mržnje i zločine iz mržnje budu brza i efikasna uz poštovanje svih standarda fer i pravičnog suđenja.
- Kontinuirano raditi na podizanju svesti najšire javnosti o opasnosti zločina iz mržnje.

KORIŠĆENA LITERATURA:

1. Analitički izveštaj o nedostacima i pravnim prazninama u implementaciji postojećih politika anti-diskriminacije, prevencije nasilja, zločina i govora iz mržnje prema LGBT osobama; izdavač YUCOM Komitet pravnika za ljudska prava, Beograd, novembar 2016.

2. "Ljudska prava u Srbiji 2015, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava", izdavač "Beogradski centar za ljudska prava", Beograd 2016.

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>

Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2015. godinu, dostupno na <http://www.izvestaj.rs/zastitnikgradjana/>

3. "Primena standarda pravičnog suđenja u pravosudnom sistemu Srbije: primena tranzicionih zakona u Srbiji 2015", izdavač "Inicijativa mladih za ljudska prava", Beograd 2016.

4. Zakon o zabrani diskriminacije. „Sl. glasnik RS”. Br. 22/2009

5. Krivični zakonik. „Sl. glasnik RS”. Br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)

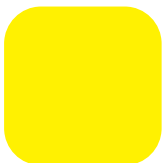
6. Zakonik o krivičnom postupku. „Sl. glasnik RS”. Br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014).

7. Materijali OEBSOVE Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE ODIHR), dostupno na <http://hatecrime.osce.org/>.

Izdavač

Podržava

=====
CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
342.726-055.3(497.11)
343.85:343.62-055.3(497.11)

ZLOČIN IZ MRZNJE/ [urednica Jelena Vasiljević]. - Beograd : Labris - organizacija
za lezbejska ljudska prava, 2016 (Beograd : Outline Creative). - str. 26 ; 24 cm
Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 26.
ISBN 978-86-86509-27-7

а) Хомосексуалност - Насиље - Србија б) Људска права - Сексуалне
мањине - Србија с) Сексуалне мањине - Дискриминација - Спречавање -
Србија
COBISS.SR-ID 228389388
=====